

РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ В УКРАЇНІ

КОЗЬМУК Наталія Ігорівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Львівського інституту банківської справи УБС НБУ м. Київ

УДК 333:345

В статті проведена оцінка стану процесів бюджетно-налогового планування і прогнозування в Україні. Указані недоліки і недоработки в сфері планування поступлень і затрат от налогових платежів.

Ключові слова: бюджетна система, податкова система, податки, методи планування, податковий менеджмент, державний бюджет.

Постановка проблеми

Створення ефективної системи бюджетно-податкового планування і прогнозування є достатньо актуальною проблемою сучасності. Поки що така система знаходиться у стадії становлення, і треба ще дуже багато зробити в теоретичному і прикладному аспектах, щоб вона була реалізована на практиці. Існує гостра необхідність у вдосконаленні діючих і розробці нових методів бюджетно-налогового планування і прогнозування, які сприяли б більшій обґрунтованості планових показників, визначенню чинників і резервів зростання доходів бюджету, ухваленню рішень на основі багатоваріантних розрахунків, використанню сучасних технологій.

Стан дослідження

Податки є обов'язковими платежами, встановленими чинним законодавством, що стягуються до державних цільових фондів, отже, важливим фіскальним інструментом та ланкою фінансової системи

держави. Теоретичні питання методів податкового механізму знаходять відображення у працях В.Г. Дем'янишина, М.П. Кучерявенка, Є.С. Вилкової, О.В. Балашової, Г.Ю. Ісаншоної, С.А. Баканової, Л.Ф. Вардересян, Васильєвої М. В., Лабозького В.В., Юткиної Т. Ф. та ін. дослідників. Проте, в наукових колах немає єдиної думки щодо змісту етапів податкового планування та прогнозування в Україні та методів їх впровадження у практику.

Мета статті

Метою дослідження є вирішення наукової проблеми розвитку теорії і методології формування системи бюджетно-податкового прогнозування і планування, сучасних методів та моделей прогнозування і планування бюджетно-податкового процесу.

Виклад основного матеріалу

Ефективне державне податкове прогнозування дає можливість визначити ймовірність виникнення тих чи інших непередбачуваних подій, оцінити ризик настання важкопрогнозованих фінансових і податкових ситуацій, проаналізувати розбіжності між цілями платників податків і фіскальними цілями держави, звести до зіставлення потенційний фіскальний ефект з економічно виправданим державним запозиченням та загальним обсягом видатків бюджету, підпорядкування стратегії умові сприяння. На сучасному етапі розви-

тку державних фінансів важливою потребою є переосмислення сутності бюджетної системи у процесі регулювання економіки, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетної політики та розробки нової структури бюджетної системи, бюджетного регулювання на основі виявлених особливостей бюджетного процесу з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду [11], виявлення та застосування реально діючих методів податкового та бюджетного механізмів з метою здійснення впливу та підвищення ефективності діючої фінансової системи держави.

У процесі дослідження даної теми необхідно враховувати, що поняття «метод» означає систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, визначеної мети [9, с. 373]. На нашу думку, методами податкового механізму є: податкове прогнозування, планування, податковий контроль, податкове регулювання і оперативне управління оподаткуванням.

Що ж до методів бюджетного планування, традиційно виділяють наступні: нормативні, балансові, екстраполяційні, прямого розрахунку, економічного аналізу, бюджетування. Узагальнювальним при цьому є балансовий метод, суть якого полягає в обов'язковому збалансуванні доходів і видатків. Конкретне його призначення полягає в тому, щоб уникнути можливих диспропорцій між доходами й видатками на всіх рівнях бюджетного планування, а також вибрати оптимальний варіант задоволення суспільних потреб. За допомогою балансового методу встановлюються правильні пропорції в розподілі бюджетних коштів між центральними, республіканськими і місцевими органами державної влади й управління з метою забезпечення їхніх потреб у фінансових ресурсах для здійснення господарського і соціально-культурного будівництва. Балансова ув'язка доходів і видатків бюджету забезпечує його стійкість, створює необхідні умови для успішного виконання як державного, так і кожного виду місцевих бюджетів. Цей метод на сучасному етапі став невід'ємною складовою програмно-

цільового підходу щодо складання бюджету, який є найбільш поширеним у світовій бюджетній практиці. Але ж методику прогнозування і планування бюджетних податкових надходжень слід розглядати як єдиний процес, за допомогою якого відбувається корегування фінансових показників, прийняття управлінських рішень.

Діюче законодавство, що регулює процес бюджетно-податкового планування і прогнозування, передбачає розроблення прогнозу основних бюджетних показників на три роки, наступних за плановим. Враховуючи практику ухвалення бюджету, коли між першим і третім читанням відбуваються суттєві зміни правових показників на наступний рік, прогноз бюджетних показників одразу ж втрачає властивість орієнтира для фінансового забезпечення загальнодержавної, регіональної та галузевої політики на довгострокову перспективу.

Необхідно зауважити, що процес прогнозування теоретично передує процесу планування, але в реальній ситуації цих два процеси тісно пов'язані і здійснюються одночасно. Тому прогнозування і планування бюджетних надходжень можна розглядати як єдиний процес. При цьому, основними напрямками державного податкового планування є: розробка науково обґрунтованої концепції побудови податкової системи держави; розмежування податкових повноважень і джерел доходів між органами влади і управління на різних рівнях; розрахунок контингентів податків, що мобілізуються до бюджету на території. Основними завданнями податкового прогнозування є наступні: оцінка дохідності регіону, потреб технічного оновлення галузей, спеціалізації регіону, стан оплати праці, ресурсної бази регіону, участь регіону у експортно-імпортних операціях, якість виробничої і соціальної інфраструктур, забезпеченість транспортними магістралями, рівень зайнятості. Отже, знання потенціалу регіону дає можливість сформулювати пільговий режим оподаткування, що є важливим при удосконаленні податкового законодавства.

Інтенсивне використання та подальший розвиток наукових досліджень призвели до створення потужного арсеналу методів та прийомів податкового прогнозування. Тому слід провести чітку систематизацію методів прогнозування.

Залежно від загальних принципів інтуїтивні методи прогнозування можна поділити на індивідуальні та колективні експертні оцінки. До групи індивідуальних експертних оцінок, які застосовуються при податковому прогнозуванні, належать такі методи: аналітична записка, побудова сценаріїв, генерація ідей. Група колективних експертних оцінок включає в себе методи комісії, мозкової атаки, анкетування [4]. Ефективність вибору методів прогнозування залежить від таких факторів: мета та завдання прогнозу; період, на який формується прогноз; специфіка та особливості об'єкта прогнозування; вірогідність і повнота інформаційної бази; фактори, які обмежують прогнозування.

На нашу думку, податкове прогнозування і планування можна розглядати не лише з позиції держави, але й з позицій платника податків. У процесі прогнозування розробляються заходи з удосконалення контролюючої функції податкового органу, створення необхідних умов для підприємництва, покращення економічного становища в регіоні і державі. Це сприяє збільшенню податкових надходжень у бюджетну систему.

Таким чином, основним завданням податкового прогнозування виступає визначення на певний часовий період економічно обґрунтований розмір податкових надходжень у бюджеті різних рівнів, а також обсяг податків, які повинен сплатити конкретний суб'єкт оподаткування.

Податкове прогнозування полягає у визначенні економічно обґрунтованої величини податків, які мають сплачувати платники до відповідних бюджетів та до державних цільових фондів. Метод податкового прогнозування передбачає розрахунок на перспективу податкових надходжень. Це дозволить вчасно скоригувати інші доходи до бюджетів для наповнення їх необхідним обсягом грошових коштів,

та коригувати податковий тиск на платників податків. Тобто податкове прогнозування в цілому необхідне для збалансованого розвитку економіки. Відповідно до податкового прогнозу має розроблятися податковий план, у якому буде детально описано певну послідовність дій, спрямованих на виконання податкового прогнозу. Таким чином, податкове планування являє собою процес розробки податкового плану. Залежно від строків слід розрізняти довгострокове податкове планування, яке здійснюється на період, більший за один рік, та короткострокове (оперативне) податкове планування, яке відбувається до одного року, наприклад, на півріччя, квартал, місяць, тиждень. Між періодом, на який розробляється податковий план, та точністю планування існує обернена залежність: із зменшенням планового періоду точність планування зростає і навпаки.

У залежності від рівня менеджменту, розрізняють три види податкового планування, а саме:

- державне податкове планування – здійснюється державою;
- корпоративне податкове планування – здійснюється на рівні суб'єктів господарювання, в тому числі групи підприємств;
- індивідуальне податкове планування – здійснюється на рівні фізичних осіб [6, с. 212].

Концептуальні підходи, що існують у даний час, до планування і прогнозування податкових надходжень у бюджет не враховують сучасний стан економічних суб'єктів, специфіку окремих видів економічної діяльності, а також напрями діяльності фінансових і податкових структур. Існуюча методологія податкового прогнозування і планування в контексті сучасних методів і моделей у процесі свого застосування фактично не охоплює велику частину податкових доходів бюджету [2, с. 98-101] Бюджетно-податкове планування і прогнозування покликані оцінювати не тільки надходження податків і зборів в бюджетну систему, але і наслідки трансформації законодавства, що генеруються, проводити аналіз динаміки об'єму доходів.

Також існує необхідність створення інформаційно-аналітичної системи аналізу, планування і прогнозування податкових надходжень до бюджету, що забезпечує автоматизацію діяльності податкових органів, оскільки підвищення точності прогнозу бюджетних доходів за допомогою сучасних інформаційних технологій є найбільш реальним способом управління збалансованістю бюджету.

Забезпечити комплексну інформаційно-аналітичну підтримку формування рішень прогнозу і виконання прибуткової частини бюджету можливо за допомогою систем підтримки прийняття рішень (СППР). Серед відмітних особливостей СППР можна виділити [1, с. 25-26]:

- централізоване сховище даних, що дозволяє накопичувати і зберігати дані, інтегрувати інформацію з інших джерел;

- підсистему моніторингу, що дозволяє обробляти і візуалізувати статистичну і аналітичну інформацію, формувати звіти на основі накопичених даних з використанням ділової графіки;

- аналітичну підсистему, що підтримує аналіз тенденцій і закономірностей у динаміці показників, виявлення і статистичну оцінку ступеня взаємозв'язку показників, розрахунки на основі стандартних методик і методик, які формуються;

- підсистему моделювання і прогнозування, що дозволяє виконувати прогнозування на основі комплексу імітаційних моделей.

В архітектурі СППР найважливішим компонентом є комплекс математичних моделей доходів бюджету, призначений для прогнозування надходження податкових і неподаткових доходів бюджетів різних рівнів. При цьому використовуються різні методики [8, с.244-246]:

- статистичне прогнозування надходження податків і зборів із застосуванням формалізованих статистичних моделей;

- прогнозування надходжень на основі виявлення статистичних взаємозв'язків між надходженнями податків і зборів і показниками соціально-економічного розвитку;

- імітаційне моделювання надходжень податків і зборів. Імітаційна модель мате-

матично описує залежність надходження кожного виду податків і зборів як функцію від переліку чинників. До числа чинників можуть входити нормативи державної податкової і бюджетної політики; показники соціально-економічного розвитку, що прямо або побічно впливають на податкову базу; ключові фінансові індикатори (курси валют, ціни на світових товарних ринках) і так далі.

Крім методів та різновидів податкового планування, значну роль у даному процесі відіграють принципи, що забезпечують структурування та впорядкування даного процесу. Відповідно до визначення з Великого тлумачного словника російської мови принципом вважається “основне, вихідне положення якої-небудь теорії, навчання, науки й т. п.”

Щодо теорії податкового планування це визначення можна інтерпретувати як “основне, вихідне положення теорії податкового планування”, тобто до принципів податкового планування слід зараховувати положення, які визначають сутність процесу податкового планування, його основу.

Необхідно відзначити, що у фінансовій науці немає єдиної позиції щодо класифікації принципів податкового планування, і фахівці трактують їх по-різному, однак близькість поглядів проявляється в тому, що основним принципом податкового планування є принцип законності.

Беручи до уваги різнобічність і численність принципів податкового планування, для полегшення сприйняття доцільно їх класифікувати на загальні й спеціальні. До загальних принципів можна віднести принципи, властиві будь-якому виду планування (бюджетування) підприємства, і в тому числі податковому плануванню як підсистемі внутріфірмового планування підприємства.

Ще одним із методів податкового механізму є податковий контроль – комплекс заходів, спрямованих на виявлення та аналіз відхилень фактичного розміру податкових надходжень від прогнозованого та прийняття рішень з метою їх усунення. Слід відзначити, що контроль

є обов'язковим елементом будь-якої галузі державного управління, а податковий контроль є самостійним напрямом державного фінансового контролю, адже він охоплює стадію формування грошових фондів. У літературі податковий контроль розглядається з двох боків: як особлива діяльність щодо виконання податкового законодавства України та як функція або елемент державного управління економікою [6, с. 8].

Підтримуючи ідеї М.П. Кучерявенка [7, с. 317-318], вважаємо доцільним виділити такі складові податкового контролю:

1) підконтрольний (контрольований) суб'єкт – юридичні та фізичні особи – платники податків, зборів та обов'язкових платежів;

2) контролюючий суб'єкт – податкові органи (податкові адміністрації, митні управління, податкова міліція), органи Пенсійного фонду України та органи фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

3) об'єкт контролю – діяльність підконтрольних суб'єктів у процесі оподаткування;

4) відносини, що виникають у процесі контролю між податковими органами (контролюючим суб'єктом) та юридичними і фізичними особами (підконтрольними суб'єктами);

5) методи податкового контролю.

На нашу думку, передбачена державою стратегія розвитку України, реформування підходів до державного управління, цілі розвитку державної податкової служби потребують: спрямування зусиль державної податкової служби на збільшення дохідної частини бюджету шляхом вдосконалення податкового законодавства, розширення бази оподаткування, спрощення механізму обчислення податків, створення сприятливих податкових умов для розвитку виробництва і приватного підприємництва.

Оперативне управління оподаткуванням передбачає: постійний моніторинг показників діяльності платників податку; надання податковими органами своєчасних та якісних послуг платникам податків;

надання платникам податків оперативних послуг та роз'яснень податкового законодавства шляхом створення інформаційно-довідкових центрів, створення автоматизованої системи операційної та управлінської діяльності ДПС; впровадження досконалої системи адміністрування податкового боргу платників податків; уніфікацію форм податкової звітності та вдосконалення інструкцій щодо їх заповнення, створення системи приймання податкової звітності від платників в електронному вигляді.

Висновок

Таким чином, можна зробити висновок, що бюджетно-податкове планування і прогнозування не є елементарним визначенням розміру майбутніх надходжень до бюджету. Це складний процес виявлення і мобілізації наявних в економіці країни резервів, вирішення загальнодержавних і галузевих завдань на найближче майбутнє і перспективу, потребуючий застосування новітніх, автоматизованих і найбільш ефективних методів та методик. На нашу думку, систематичне використання методів податкового механізму сприятиме поліпшенню динаміки та структури ВВП, окремих галузей промисловості, покращить соціальне забезпечення населення.

Література

1. Андрианов Д. Побудова систем обліку, аналізу і прогнозування державних фінансов // Міжнародний журнал «Проблеми теорії і практики управління». – 2006. – №2.
2. Васильева, М.В. Прогнозування і планування в оподаткуванні: навчально-методична допомога. – Орел: ОРЕЛГТУ, 2007. – 453 с.
3. Вылкова Е. С. Налоговое планирование : учебник для вузов / Е. С. Вылкова, М. В. Романовский. – СПб. : Питер, 2004. – 634 с.
4. Воробйов Ю. М. Прогнозування податкових надходжень в контексті Податкового кодексу України / Ю. М. Воробйов // Митна безпека. Серія: Економіка. – 2010. – №8. – С. 13

АНОТАЦІЯ

У статті проведено оцінювання стану процесів бюджетно-податкового планування і прогнозування в Україні. Вказано недоліки та не доопрацювання у сфері планування надходження та витрачання податкових платежів.

SUMMARY

This article presents the evaluation of processes of fiscal planning and forecasting in Ukraine. Deficiencies and no improvement in planning income and expenditure taxes.

5. Дмитриева Н. Г. Налоги и налогообложение в Российской Федерации : Учебник для вузов / Н. Г. Дмитриева, Д. Б. Дмитриев. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 512 с.

6. Ісаншина Г. Ю. Податковий менеджмент : навч. посіб. / Г. Ю. Ісаншина – К : ЦУЛ. – 2003. – 260 с.

7. Кучерявенко М. П. Податкове право України: Академічний курс : підручник / Кучерявенко Микола Петрович – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 701 с.

8. Лабозкий в.В. Управління знаннями: технології методи і засоби уявлення, витягання і вимірювання знань: Навчання, допомога / В.В. Лабозкий. – Мн.: БГЕУ, 2006. – 327с.

9. Метод / Філософський енциклопедичний словник / [С. Кримський]; гол. ред. В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – С. 373.

10. Пасько Т.О., Чернявська Л. В. Сутність та структура методів податкового механізму. Економічні науки / Государственное регулирование экономики.

11. Сідельникова Л. Прогнозування росту бюджетних ресурсів / Л. Сідельникова // економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. Ч. 1. – С. 316 – 320.